

Nr 303.

Av herr **Lindhagen**, *angående grundlagsändringar med avseende å kvinnors tillträde till statstjänster.*

På riksdagens bord ligger en proposition om kvinnors tillträde till statstjänster. Och det gäller nu till en början att undanröja grundlagens hinder däremot. Såsom främsta vägledning för denna stora frågas bedömande betonar justitieministern, att det vore till statens obestridliga fördel, att grundlagens bud om förtjänst och skicklighet blir den i princip enda befordringsgrunden till statens ämbeten. Det är således i tecknet av denna maxim de nya levebrödsutsikterna och utvecklingsmöjligheterna skola öppna sig även för kvinnorna.

Låtom oss då börja med att erinra oss, hurusom nämnda befordringsgrundsats är företrädesvis en vacker tanke, som förmår ganska litet göra sig gällande i verkligheternas värld. Detta böra kvinnorna lika gärna först som sist begrunda.

Till en början måste denna värld dock givas erkännandet, att den i sin tillämpning av grundsatsen är i ett hänseende vackrare än grundsatsen själv. Man har icke kunnat undgå förnimmelsen, att vid en tjänsteutnämning det icke blott är fråga om statens fördel utan även om den utnämndes dagliga bröd och anspråk på livet. Det allmänna har med utnämningen övertagit ett visst ansvar även för individen, och det anses instinktivt ej gå an, att i hans vidare befordran kasta honom över bord för första bästa »skicklighet», som anmäler sig. Nästan med en naturlags makt gör sig därför under de första befordringsstadierna gällande den uppfattningen, att tjänstemännen skola befordras i tur och ordning, blott de någorlunda hålla måttet. Detta är säkerligen också ganska gagnarikt för skickligheten, som åtminstone under någon tid av sitt liv får vänja sig vid ett visst broderskap. Man skulle kunna således rent av säga, att den fastslagna grundsatsen obetingat får göra sig

Bihang till riksdagens protokoll 1920. 3 saml. 125 häft. (Nr 303.)

gällande endast på de högsta posterna och att i övrigt tjänsteinnehavarna visserligen äro till för tjänsten men på samma gång tjänsten med rätta också till för dem.

Men även då ifrågavarande befodringsmaxim bör och kan få göra sig gällande, sker det väl i alla fall ganska begränsat eller åtminstone särdeles nyckfullt. Det finnes andra i grundlagen icke inskrivna men i människonaturen så mycket mer inpräglade maximer, som också pocka på tillämpning och göra det med vida större framgång. En sådan mellankommen bevekelse är partihänsynen. Samhället styres av partierna, som alla sträva efter makten, av vars innehåll utnämningssrätten till de ledande ämbetena icke är den minst tilldragande. Det är mänskligt och naturligt, att en sådan slags styrelse, som tror att den ensam förstår samhällets väl, också söker välja sina verktyg för ändamålet bland sina egna. Man talar visserligen högt inom varje partiläger, att det endast är den sakliga kompetensen för platsen, som är vägledande vid befodrarna. Man skall dock alltid finna, att de befodrade gärna också bära partiets eget märke, och en fråga är, om icke detta i alla fall är den käraste egenskapen, inför vilken det är mindre viktigt, hur det förhåller sig med de andra kvalifikationerna.

Här kan emellertid iakttagas en yttre olikhet, som dock knappast döljer någon inre åtskillnad. Erfarenheten visar nämligen, att högerpartier vid makten tämligen oförbehållsamt befodra till ämbetena såvitt möjligt endast sina egna. Demokratiska partier vid makten visa åter i befodringsavseende en ganska stor frikostighet även mot högerfolk. Detta är dock i mycket ingenting annat än ett utslag även det av det egna intresset, som är partiernas genius. Väl vid makten känner man en större trygghet i att ställa sig någorlunda väl med dem, som alltid mest och bäst förstått att erövra och behålla densamma. Väl vid makten blir människan också i den härskande politiska atmosfären tämligen nöjd med tillvaron och förvandlas därigenom till s. k. högerman i vissa vinklar och vrår av sitt hjärta, om man ej varit det förut.

Även inom ett parti vid makten ställa sig förhållandena lika ogynnsamma för en tillämpning av förtjänst och skicklighet såsom befodringsgrund. Det synes vara oundvikligt att inom en sådan maktvärd blir det merendels ett kotteri, som tar hand om det hela såsom vore det deras eget. Denna lilla sammanslutnings medlemmar befodra till ledande platser i främsta rummet varandra eller sina vänner eller dem, som av dessa rekommenderas. De översta makthavarna, vanligen en, två eller möjligen tre, känna vidare instinktivt ett avgörande behov att omgiva sig med personer, som följa deras meningar och icke äventyra att göra

gällande några självständiga egenskaper. Varje regeringsbildande går till på detta sätt och systemet är detsamma på de lägre planen. Det är som sagt möjligt, att det också måste förhålla sig på det sättet.

Vad menas för övrigt i allmänhet med förtjänst och skicklighet? Nästan undantagslöst lärdomsmeriter, flit och ordningssinne, rutin och knivskarp begåvning. Vid karaktärsegenskaper och det inre känslolivet fästes väl endast i kuriösa fall något avseende. Och dock är det väl en fråga, huruvida ej även dylika kvalifikationer kunna räknas till förtjänst och skicklighet och vara nyttiga drivkrafter vid en ämbetsutövning. Och oavsett allt detta har till sist den, som bestämmer över utnämningen direkt eller indirekt — även detta senare förekommer och är kanske på vissa områden rent av det vanligaste — makt att bedöma förtjänst och skicklighet efter vad han för tillfället vill inlägga däri med ledning av välvilja, lojalitet, fördom, intresse, fiendskap eller god eller ofullkomlig inblick i förhållandet.

Detta är nu endast några exempel på, huru litet en grundlag ofta förmår göra sig gällande gent emot människonaturen. Förtjänst och skicklighet såsom befordringsgrundsats ha ofta eller merendels icke kunnat bli stort mer än en ståtlig maskerad. Och då nu kvinnorna lockas till denna mänskliga karneval, med förespeglingar att bli behandlade efter förtjänst och skicklighet, böra de, visa av egen erfarenhet, icke ögonblickligen anamma den granna förklädnaden utan taga saken kallt till en början och betänksamt svara: jag känner dig vackra mask.

De sakkunniga, som fingo i uppdrag att avgiva förslag i ämnet, erhöilo av justitieministern en *instruktion*. Han konstaterade till en början, att hindret för kvinnornas tillträde till statstjänster låg beträffande fullmaktstjänster uti § 28 regeringsformen samt i fråga om andra tjänster i avlöningsstater, reglementen och instruktioner. Han kunde därtill gärna hava lagt gammal maskulin statsuppfattning och därur framgångna sedvanor.

Då det nu gällde bryta dessa hinder skyndar sig emellertid instruktionen att genast betona, hurusom principen om könens likställighet i förevarande avseende icke i praktiken kunde genomföras utan vissa inskränkningar. Vissa tjänster syntes till sin natur vara sådana, att de icke lämpligen kunde beklädas av kvinnor eller av särskilta skäl borde förbehållas männen, varvid dock i förbigående medgavs, att vissa befattningar enligt sakens natur egentligen borde inne-

havas av kvinnor. Vidare borde enligt instruktionen först och främst grunderna för de kvinnliga tjänstemännens avlönande utredas. Särskilt gällde detta spörsmålet, huruvida dessa borde i avlöningshänseende likställas med de manliga tjänstemännen eller, på sätt förut varit vanligt, en skillnad härutinnan till förmån för de senare fortfarande borde upprätthållas. Därjemte borde de kvinnliga tjänstemännens pensionsförhållanden samt frågan, i vad mån och under vilka villkor gift kvinna skulle äga behörighet till statstjänst, göras till föremål för undersökning.

Alla dessa bestämmelser, som sålunda komma att avgöra i vad mån och på vad sätt den ifrågasatta likställigheten skulle genomföras, borde slutligen icke såsom hitintills upptagas i grundlag, utan instruktionen önskade, att de meddelades antingen genom allmän lag eller i annan ordning. Med andra ord, grundlagen fick icke såsom väl är en grundlags uppgift innehålla några konstitutiva bestämmelser, som definitivt värnar om kvinnornas rätt. Den borde endast icke innehålla något hinder för en framtida ordning. Denna ordning åter fick icke befastas av grundlag, och såsom man finner av instruktionen lämnar den fältet öppet för vittgående direkta såväl som indirekta undantagsbestämmelser från den utlovade rättvisan och otroliga möjligheter fortfarande för den politiska genomsnittsmannen att finna förevändningar för dess åsidosättande. Den vackra befordringsgrundsatsen har även i sitt galanteri för kvinnorna visat sig vara en vacker mask, bakom vilken döljer sig många fallor. I dessa ha väsentligen såvitt jag förstår de sakkunniga och även dess två kvinnliga medlemmar fallit, helt begripligt i följd av lojalitet mot en instruktion, som dock lovade så mycket.

Vill man tillägna sig en uppfattning om, vad en grundlag såsom värnare av de förnämligaste mänskliga rättigheterna bör innehålla i nu förevarande avseende, blir det nödvändigt, föreställer jag mig, att först överväga, vad som bör åsyftas med *kravet på likställighet*. Det kan väl knappast falla någon in, att man och kvinna i allt väsentligt äro varandra lika. De ha de yttre mänskliga tummelplatserna gemensamt och bedömandet av verkligheten följer hos båda enahanda tankebanor. Men de hava också skilda anlag och uppgifter både till kropp och själ. De gångna tidsåldrarnas samhällsordningar med mannen såsom verksam utåt och kvinnan såsom vårdarinna närmast av hemmet och barnen är säkerligen icke endast uttryck för en förvänd samhällsordning, tillskapad genom den muskelstarkare mannens förtryck. Skillnaden uti könens fallenheter har också sin väsentliga andel i denna arbetsfördelning, och säkerligen ligger häruti den förnämligaste orsaken till densamma.

Man måste således förstå, att de olikheter och skilda uppgifter,

som naturen skapat, aldrig kunna av människan förintas. De komma med en naturlags makt att alltid göra sig gällande och genombryta alla dammar, som på konstlad väg resas däremot.

Den likhet som nu eftersträvas får därför allenast till uppgift att grusa de hinder, som genom mannens övermakt i samhällets organisation och därmed även i hemmets daning, blivit på konstlad väg resta för kvinnan att få luft under vingarna för sina med mannen gemensamma mänskliga egenskaper och utvägar att på ett bättre sätt än hitintills fylla sin speciella kallelse, i den mån den är och för alla tider måste vara en annan än mannens. Därtill kommer icke minst den av tidsförhållandena skapade nödvändigheten att bereda arbetsuppgifter och försörjning för det stora antal kvinnor, som närmast i följd av industrialismen bliva berövade möjligheten till att egna omtanke åt familj och barn.

När därför nu även kvinnor skola få tillträde till statens tjänster, måste man tro på, att de förenämnda naturlagarna komma på ett vida bättre sätt än människor förmå reglera tillströmningen och sätta var och en på sin rätta plats. Även denna förvissning måste räkna med många misstag och lidanden, men dessa komma aldrig att bliva så stora, som om man försöker med små uträkningar, i själva verket gengångare av förflutna oeffterättligheter, eller genom ensidiga schabloner, som just drabba olika, ersätta dessa naturlagar med bräckliga påfund.

Med denna utgångspunkt bör det vara påfallande, att *grundlagsbestämmelserna* icke få slå krokben för naturen och rätten genom negativism, utan måste värna därom genom positiva stadganden även i förevarande avseende. Detta är så mycket nödvändigare då vi, såsom ovan utvecklat, se hur hänsynslös tillämpningen blir även i strid mot ett grundlagsbud. Hur mycket äventyrligare ställer det sig icke, om grundlagen icke innehåller några grundsatser utan tillämnas allenast den snöpliga roll, som justitieministerns instruktion velat giva den. Även i de stycken, där sakkunnigas förslag sökt giva ryggrad åt grundlagsbestämmelserna, har propositionen i de viktigare fallen i anslutning till instruktionen sökt åter knäcka den.

I stället för att i den grundläggande § 28 av regeringsformen verkligen jämställa man och kvinna på samma plats, *låter man först mannen få fullt ut*. Sedan tillägges i ett andra stycke, att till ämbeten och tjänster, varom ovan sägs, »må med tillämpning av grunder, som av Konungen och riksdagen godkänts, även kvinnor kunna utnämnas och befordras». Uttrycket »må även kvinnor kunna befordras» antyder redan genom sin form en anvisning eller åtminstone en öppen lämnad möjlighet att det bör ske endast undantagsvis. Och man kan vara över-

tygad, att en sådan form aldrig valts, om icke pennan förts av den gamla maskulina uppfattningen, som är inblandad huller om buller uti regeringsinstruktionen med dess i och för sig goda avsikter. I varje fall kunna nämnda grunder bli både si och så, och då blir det litet bevänt med grundlagen. En sådan konstitution är varken manlig och givetvis icke heller kvinnlig utan av föga värde och betydelse för mänskligheten.

Slutligen brukar grundlagen, när man ej vill belasta den med detaljer, vid sidan av sitt principiella uttalande *hänvisa beträffande detaljerna till »lag»*, som stiftas av Konung och riksdag gemensamt. Icke ens värdet av en vanlig lag vill man här förutse kvinnorna. Justitieministern är i sitt yttrande till statsrådsprotokollet angelägen, att ej på något sätt redan nu fastslå, vilken form grunderna för tillämpningen vid sidan av grundlagen böra erhålla. Detta betyder, att man fortfarande vill hålla öppet att låta dessa angelägenheter såsom hitintills regleras även genom avlöningsstater, reglementen och instruktioner. Någon tredje slags form gives nämligen icke. Man kan då förstå, vilket utrymme för överordnades godtycke och maskulina fördomar fortfarande ställas i utsikt för det kvinnliga släkte, som utlovas befördran, likvärdig med mannens efter förtjänst och skicklighet.

Särdeles äventyrlig är utsikten, att *gifta kvinnors rätt* att behålla befattningar, som de erhållit såsom ogifta eller att befördras till tjänster, icke skall få regleras genom de ovannämnda naturlagarna utan bli föremål för ett författningsenligt reglerande med alla dess oundvikliga misslag, orättvisor och övergrepp. Om grundlagen skall ha någon viktig uppgift, så vore det väl att här ställa hela kyrkan mitt i byn.

En annan viktig fråga är *avlöningen och övriga tjänsteförmåner*. Det framlagda grundlagsförslaget känner icke här någon annan idé än, att saken skall anstå till prövning i annan ordning och därvid undersökas, huruvida kvinnliga tjänstemän böra därutinnan likställas med de manliga eller en skillnad till förmån för de senare fortfarande böra upprätthållas. I ett tusenårigt rike, där människorna äro goda, finna de säkerligen det enda riktiga vara, att alla åtnjuta enahanda materiella förmåner och att de mera begåvade gärna låta sin begåvnings större produktiva resultat komma alla tillgodo utan särskild ersättning. Innan vi kommit dit, vilket förmodligen dröjer ännu en stund, kan det väl ej undgås, att avlöningen rättar sig något efter förtjänst och skicklighet. Endast efter denna synpunkt bör väl då avlöningen bedömas och icke, såsom i förslaget ifrågasättes såsom en tänkbar utväg, fortfarande efter skillnaden mellan man och kvinna.

Emellertid får det å andra sidan givetvis icke ifrågakomma på

något sätt, att kvinnorna nu, såsom betalt för gammal ost, i sin ordning proletarisera männen genom att begära lika lön, med vilken de ensamma uppehålla sig, under det de låta männen med samma lön underhålla en hel familj, vilkens alla medlemmar och icke minst barnen därigenom bliva lidande. Denna fråga lärer knappast kunna lösas på annat sätt än genom att göra en principiell skillnad i avlöningsavseende mellan gift och ogift eller rättare mellan familjeförsörjare och icke familjeförsörjare. Då vid grundlags stiftande de ledande principerna skola klargöras och icke komma först efteråt, bör även här till framtida trygghet inplantas en vägledning i grundlagen. Den kan med tiden kanske bliva fullständigare, men redan nu synes mig såsom en första grundläggande fordran böra inskrivas, att vid statstjänsters avlönande kvinna ej må erhålla lägre avlöning än man i motsvarande grad allenast därför att att hon är kvinna.

Första kammaren beslöt nyligen hos regeringen begära övervägande hur äktenskapsbildningen skulle kunna ökas. Kammaren ansåg i enlighet med utskottets hemställan sig oförmögen att angiva några utvägar, men hoppades, att man skulle kunna finna dem. Det gives väl knappast några andra utvägar därtill vid sidan av den förnämsta eller ett nytt socialt tillstånd än dels rätt för gift kvinna att söka och behålla tjänstebefattning likaväl som man och ogift kvinna, och dels ett avlöningssystem, som icke skiljer mellan man och kvinna såsom sådana eller ens likställer dem, utan som i princip och regel ger högre lön åt familjeförsörjare och mindre åt den, som icke är familjeförsörjare. Båda dessa grundsatser, som ovan förordats, skulle på samma gång stödja kraven på ökad äktenskapsbildning.

Såsom en *sammanfattning av det anförda* bör således grundlagsändringen icke inskränka sig till den synnerligen negativa uppgiften, att undanröja de hinder, som grundlagen kan innehålla, för att i annan lag tilläventyrs skulle kunna tillerkännas kvinna rätt till befordran i statstjänster. Grundlagen skall främst fastslå en sådan ovillkorlig rätt för kvinnor likaväl som grundlagen fastslår densamma för män. Och icke nog härmed. Då i tillämpningen av en sådan rätt för man så väl som för kvinna, kommer såsom ovan visats att lämnas utrymme fortfarande som hitintills för största omväxling och godtycke i tolkningen av begreppet befordran efter förtjänst och skicklighet, och då vidare till de särskilda tjänsterna komma att, oberoende av grundlagen, fogas särskilda kompetensvillkor av olika slag efter stora och små vederbörandes skön och gottfinnande, måste grundlagen också se till, att i allt detta virrvarr kvinnans grund-

lagsenliga likställighet med mannen ej på omvägar kringgås i sådana punkter, som måste vara konstitutiva för upprätthållande av kvinnans rätt såsom kvinna. För detta ändamål har ovan föreslagits, att den nya rätten skall tillika omfatta gifta såväl som ogifta kvinnor samt att kvinna för lika arbete ej må tilläggas lägre avlöning eller minskning eljest i tjänsteförmåner av den anledning allenast, att hon är kvinna. Den sista grundsatsen bör i lagtexten givetvis generaliseras så, att den även ger män enahanda försäkran.

I anslutning till denna uppfattning bör ur förslaget utgå hänvisningen, att kvinnornas utnämning och befordran skall ske »med tillämpning av grunder, som av Konungen och riksdagen godkänts». Justitieministern framhåller, såsom redan antytts, att grundlagens uppgift endast är att bereda kvinna »möjlighet» till anställning i statstjänst. Denna möjlighets tillämpning i större eller mindre utsträckning, heter det vidare, kan emellertid bero på, bland annat, vunnen erfarenhet om behovet och lämpligheten av att anställa kvinna inom särskilda tjänstområden. Med detta förslag och detta uttalande tager justitieministern i själva verket avstånd från ett principiellt avgörande, som dock framförallt borde vara på sin plats just vid den tidpunkten då idéns framfärd lägges till grund för ett grundlagsöverbäggande. Uttalandet ådagalägger med tillräcklig tydlighet, hurusom fältet fortfarande som förut lämnas öppet för den maskulina världens många krokben, stora som små, för kvinnornas ifrågavarande rätt till likställighet. Såsom ovan framhållits komma naturlagarna, den olika benägenheten hos den manliga och kvinnliga naturen att förrätta olika slags arbeten, att vara den enda verkliga och praktiska regulatorn. Därtill kommer, att befordringsgrundsatsen för tjänst och skicklighet, såsom ovan likaledes utvecklats, lämnar det friaste utrymme för bedömande, även om en kvinna är skicklig till ett visst kall.

Om emellertid riksdagen godtager en sådan lagstiftningsprincip, vilken förlägger de konstitutiva avgörandena icke till grundagen, som dock bör innehålla just dessa stadganden, utan till särskilda bestämmelser, fattade av statsmakterna vid sidan av grundlagen, så bör enligt min uppfattning därvid göras *två betingelser*.

För det första bör grundlagens värdighet och den kvinnliga befordringsrättens säkerställande åtminstone, såsom de sakkunniga bestämt fordrat, föranleda till att låta grundlagen förbjuda ett sådant avgörande annat än genom lag. Icke ens ett sådant litet innehåll vill justitieministern förbehålla grundlagen, utan han finner det knappast vara lämpligt att i grundlagen taga någon som helst ståndpunkt till frågan

om dessa bestämmelsers legislativa form. Han betonar uttryckligen att, om än grunderna för kvinnas tillträde till statens ämbeten böra ha sin plats i lag, så vore det icke anledning att avskära möjligheten att fastställa vissa regler för anställningen i samband med den allmänna statsregleringen. Därigenom, betonas det, erhålla statsmakterna »större rörelsefrihet», vilket naturligtvis också i tillämpningen självfallet måste betyda större rörelsefrihet i godtycket och skapandet av otillbörliga undantag. Som man finner är propositionens idéinnehåll synnerligen oklart och svävande i motiveringen, och därför saknas det också klara framsteg och bestämda konturer i lagtexten. Det förmåles, att detta delvis berott på den uppfattningen, att endast genom ett utsuddande av bestämda principiella konturer kunde man ha någon utsikt att få förslaget antaget i riksdagen, en uppfattning som verkligen icke förråder någon synnerlig hög tanke om folkrepresentationen. I varje fall skadas på detta sätt alltid själva saken genom att en dylik s. k. praktisk politik söker förneka inför folket sakens själsliga innehåll, som ensamt gör den till vad den i själva verket är.

Det andra kravet är att 28 § regeringsformen då också erhåller samma formulering för männen i avvaktan på bättre tider. Redan i instruktionen för de sakkunniga antydes ju, att det även finnes platser, som mindre väl lämpa sig för män utan företrädesvis endast för kvinnor. Varför icke då hänvisa också männens befordringsrätt till närmare utformande i de tillämnade separata avgörandena, som då även kunna bli i tillfälle att angiva de grunder och undantag, som kunna befinnas lämpliga för männens tillträde till statstjänster.

Av förestående framställning följer vidare, att på alla ställen i grundlagarna, där en viss befordran är förbehållen allenast man, bör detta *uttryckssätt förändras så, att det omfattar båda könen*. Så hava även de sakkunniga uppfattat saken i sitt förslag. Det enda undantaget har gjorts för bibehållandet i 28 § av utlänningars nyttjande uti militära ämbeten, vilken befordringsrätt även av de sakkunniga fortfarande förbehållits allenast utländska män. Detta synes mig vara en allt för stor samvetsgrannhet. Om där i stället står utländsk undersåte behöver man icke alls befara, att vederbörande till skada för landet därtill förordnar kvinnor, vilka givetvis ej komma att anses ha »skicklighet» därtill och knappast heller någon »förtjänst». Om icke förtyd det skulle inträffa, att en styrelse ville insätta en kvinna i någon militärbefattning, förklaras väl sådant undantagsfall av att den utnämnde verkligen passar till uppdraget. Till och med i utbrutna krig ha ju även

Bihang till riksdagens protokoll 1920. 3 saml. 125 häft. (Nr 303.)

kvinnor visat sig kunna besitta stor kompetens för militärbefattningar, såsom exemplen av Jeanne d'Arc, Kristina Gyllenstierna och nu senast i världskriget de kvinnliga ryska dödsbataljonerna ådagalagt.

I propositionen bibehålles emellertid jämväl i övrigt gällande stadgande, att endast utländsk man kan befordras till de särskilda i § 28 uppräknade uppdragen. I likhet med sakkunniga finner jag ingen som helst anledning till ett sådant förvirrande av de nya grundsatserna, som nu skulle få göra sig gällande.

Sakkunniga ha vidare föreslagit den ändring av §§ 17, 21 och 27 regeringsformen, att även kvinna skulle kunna uttryckligen utnämnas till *justitiekansler*, *justitieråd* och *regeringsråd*. Ett sådant uttalande i princip vill propositionen ej förorda, eftersom principerna i ämnet enligt propositionens uppfattning ej böra hava sin plats i grundlagen utan i särskild lag och i vissa fall även i statsregleringen. Då, enligt vad förr åtminstone ansetts, principerna hava sin plats just i grundlagen, kan jag icke annat än livligt instämma i de sakkunnigas förslag.

Av enahanda skäl omreducerar propositionen sakkunnigas förslag i § 28 om kvinnans rätt till *prästämbete*. Med den uppfattning nyss uttalats bör sakkunnigas förslag hava företräde. För kvinnans tillträde till prästerlig tjänst synes bifall fordras även av kyrkomötet. Om detta är riktigt, blir väl, på sätt sakkunniga ock föreslagit, grundlagen nödsakad att göra en hänvisning till denna betingelse.

Sakkunniga hava vidare föreslagit ändringar i §§ 96 och 97 regeringsformen och § 68 riksdagsordningen i syfte att borttaga hinder för kvinna att väljas till *justitieombudsman* och *militieombudsman*. Även här ingriper propositionen mot tanken att redan nu taga ställning till frågan om rätt för kvinna att kunna erhålla nämnda befattningar. Ett ytterligare skäl därtill finner propositionen däri, att därmed även skulle vara avgjort, att kvinna skulle kunna erhålla åklagarebefattning, även då åklagar- och polismyndighet äro förenade i en person. Varför detta skall vara en konsekvens är svårt att förstå. Ett bibehållande i lagtexten på denna punkt av ordet »man» kan icke annat än förvirra begreppen och i sin mån kasta en skugga över hela den s. k. reformen.

Det är humor, att propositionen avstått från sin princip att själva principen ej får komma till uttryck i grundlagen allenast beträffande *kommitterade för vård av tryckfriheten* (§ 108 regeringsformen och § 70 riksdagsordningen). Denna betydelselösa befattning unnar man kvinnorna redan nu, men sätter väl därmed på samma gång ett visst frågetecken efter sin uppriktighet att vilja tillerkänna henne även det betydelsefulla. Propositionen erkänner att det är inkonsekvens, men »med hänsyn till

tryckfrihetskommitterades arbetsuppgifter och ställning» godtages i denna punkt sakkunnigas förslag.

Om det nu emellertid vore så, att det funnes vissa befattningar, som kvinna under inga förhållanden fick innehava uti något enda undantagsfall och man tillika ansåg nödigt, såsom ett värn för folket mot en ovis styrelse, att uttryckligen föreskriva ett sådant förbud, då skulle med de i denna motion uttalade uppfattningar även sådana undantag uttryckligen upprepas även i grundlagarna, åtminstone så vitt angår fullmaktstjänsterna, vilka äro de enda generella befattningar med vilka grundlagen helt sysselsätter sig. Sakkunniga hava ansett, att i den av dem tillämnade speciella lagen bör föreskrivas endast fyra *undantag för kvinnans rätt till statstjänster* och bland dessa synas det första och fjärde undantaget även kunna omfatta fullmaktstjänster. De tre första undantagen, av vilka det första rör militära tjänster, synas i och för sig ganska rimliga, då de närmast avse befattningar, där man kan komma i konflikt med de manliga slagsmålsinstinkterna. Men, såsom ovan redan anförts om militärtjänsten, reder sig saken i tillämpningen av sig själv i alla fall, och för övrigt gäller även här den gamla satsen: ingen regel utan undantag.

Däremot nödgas jag alldeles bestrida befogenheten av förbud för kvinna att innehava »diplomatiska och konsulära befattningar, dock ej socialattaché- och kanslistbefattningar». Skälet för undantaget angives vara internationella hänsyn, hänsynstagande till internationella sedvänjor och åskådningar. Detta skulle särskilt göra sig gällande i förhållande till de många utomeuropeiska länderna. Av ovan anförda skäl reder även sig denna sak av sig själv. Här är undantaget i och för sig icke heller rimligt. Vad som nästan går över alla gränser synes mig emellertid vara åberopandet av hänsynen till de utomeuropeiska folken. Europa brukar annars icke vara särdeles hänsynsfullt emot dem. Vår kära världsdel har påtvunget de utomeuropeiska folken militarism, industrialism, slaveri, opium och alla möjliga intrång, röverier och förödmjukelser, vilka Asiens folk sammanfatta under benämning »den vita olyckan». Men, bevars, gäller det att tillsätta en diplomatisk eller konsulär befattning, då skall man för billigt pris krusa för en fördom, som kanske är inbillad och akta sig för att för en gångs skull visa Asien ett föredöme, som verkligt även kan vara efterföljansvärt. Skulle i ett visst fall befarad våda inträffa av ett kvinnligt förordnande, så kan man vara förvissad om, att någon kvinna icke heller blir utnämnd till befattningen, därför att hon kommer att anses sakna »skicklighet» till densamma. Hennes avvisande blir således

i full överensstämmelse med en vacker befordringsprincip, som nu lärerskola inskrivas i grundlagarna även för kvinnorna, på samma gång som grundlagen utom i fråga om tryckfrihetskommitterade ej får innehålla någon avgörande princip, som kan innefatta tillämpning av densamma för kvinnornas räkning.

På grund av vad sålunda anförts tillåter jag mig hemställa:

att riksdagen med anledning av propositionen nr 262 rörande grundlagsändringar i och för kvinnors tillträde till statstjänst måtte jämte — antagande av propositionens förslag till förändringar i §§ 4, 33 och 108 regeringsformen samt § 70 riksdagsordningen — dessutom för sin del besluta nedannämnda grundlagsändringar nämligen:

1:o) följande förändrade lydelse av propositionens förslag till ny avfattning av § 28 *regeringsformen*:

»Konungen äger att i statsrådet utnämna och befordra svenska män och kvinnor, gifta såväl som ogifta, till alla de ämbeten och tjänster, högre och lägre, vilka äro av den egenskap, att Konungen fullmakter därå utfärdar, dock böra vederbörande förut med förslag hava inkommit, där sådana hittills ägt rum. Konungen vare ock obetaget att efter vederbörandes hörande, eller uppå deras framställning, till lärarebefattningar vid universiteterna, de teologiska lärartjänsterna likväl undantagna, såsom ock till lärare och andra beställningar vid andra inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst, ävensom till läkarebefattningar, kalla och befordra även *utländska undersåtar* av utmärkt förtjänst, de där den rena evangeliska läran bekänna. Likaledes må Konungen kunna uti militära ämbeten nyttja *utländska undersåtar* av sällsynt skicklighet, men icke till kommendanten i fästningarna. Till konsul må ock *utländsk undersåte* nämnas, där lön ej är med befattningen förenad.

Till prästerligt ämbete — — svenska kyrkan.

Konungen fäste vid alla befordringar avseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet men icke på deras börd, kön eller annat civilstånd. *Ej må någon tilläggas ringare tjänsteförmåner för lika arbete*

allenast på grund av olikhet i kön. Kvinna må *kunna utnämnas* till prästerlig tjänst i den ordning och enligt grunder, som bestämmas i den uti 87 § 2 mom. stadgade ordning.

Varje departementschef — — — under departementet höra.»

Eller om detta icke kan bifallas, att § 28 i förslaget omredigeras så, att dels även grunderna för mäns utnämning må hänvisas till enahanda särskilda avgöranden av Konung och riksdag, som enligt förslaget skulle gälla allenast för kvinnor, samt dels detta särskilda avgörande, vare sig det kommer att omfatta grunder för både män och kvinnors anställning eller endast kvinnors anställning, skall i båda fallen ske genom lag.

2:o) Sådan ändring i § 17 regeringsformen, att i dess föreskrifter om utseende av *justitieråd* och *regeringsråd* ordet »män» utbytes mot »personer».

3:o) Sådan ändring av § 21 regeringsformen andra stycket rörande utseende för visst ärende av *särskild ledamot av lagrådet*, att ordet »man» utbytes mot ordet »person».

4:o) Sådan ändring i § 27 regeringsformen beträffande dess föreskrifter, nämnande av *justitiekanslär*, att ordet »man» utbytes mot ordet »person».

5:o) Sådana ändringar i §§ 96 och 97 regeringsformen samt § 68 riksdagsordningen, att i dessa lagrums föreskrifter rörande *justitieombudsman* och *militieombudsman* orden »man» och »män» utbytas mot orden »person» och »personer».

Stockholm den 13 april 1920.

Carl Lindhagen.